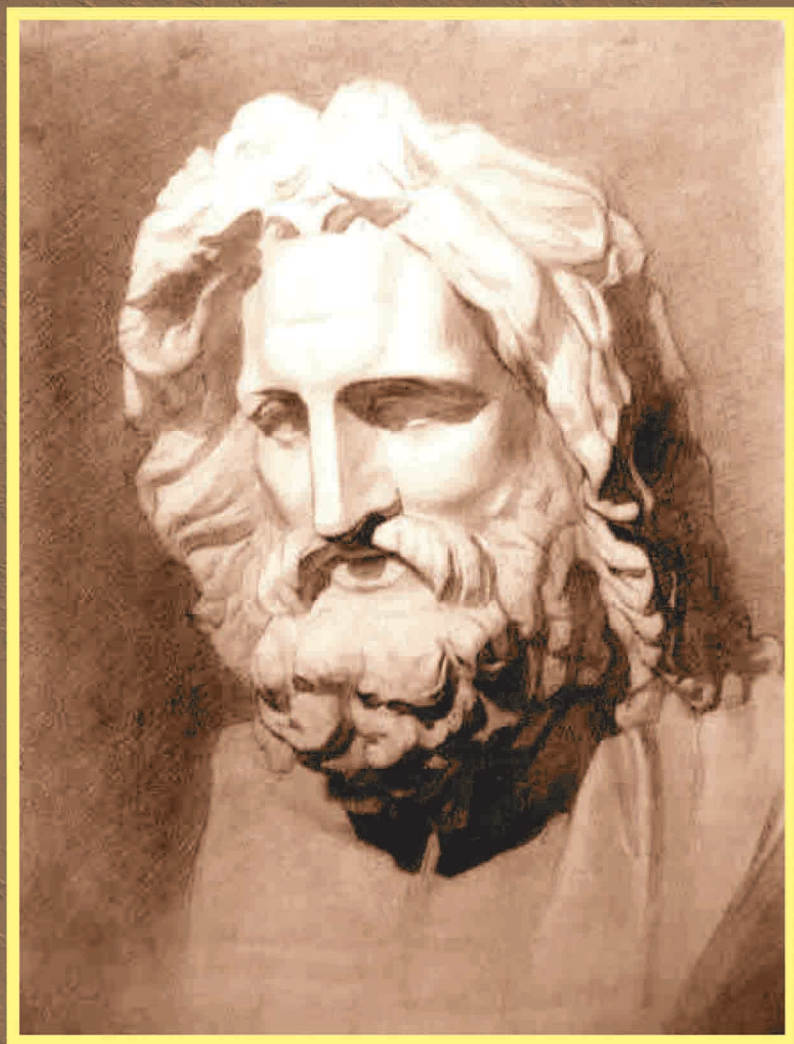

MADINA ORIPOVA

GIPSLI SHAKLLARNING CHIZMATASVIRI

**O‘ZBEKISTON BADIY AKADEMIYASI
KAMOLIDDIN BEHZOD NOMIDAGI MILLIY
RASSOMLIK VA DIZAYN INSTITUTI**

MADINA ORIPOVA

GIPSLI SHAKLLARNING CHIZMATASVIRI

Uslubiy qo‘llanma

**TOSHKENT
«CHASHMA PRINT»
2011**

Mazkur uslubiy qo'llanma Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti Ilmiy Kengashi tomonidan 2011 yil 7 yanvardagi 5-sonli qarori asosida nashrga tavsiya etilgan.

Ushbu qo'llanma tasviriy san'atning chizmatasvir yo'nalishi bo'yicha kechadigan barcha jarayonlarni o'z ichiga qamrab olgan bo'lib, unda chizmatasvir chizish uchun ishlatiladigan ashyolar, tasvirni qog'ozga kompozitsiya asosida joylash, proporsiyalar, yorug' va soyalar, shuningdek, chizmatasvirda geometrik jismlar, gipsdan yasalgan odam bosh qismlari, natyurmort haqida zarur ma'lumotlar berilgan.

Mazkur uslubiy qo'llanma chizmatasvir fani o'qitiladigan barcha o'quv yurtlari va san'at maktablari o'qituvchilari, talabalari, havaskor rassomlar va keng kitobxonlar ommasiga mo'ljallangan.

Taqrizchilar:

K.Behzod nomidagi MRDI Mahobatli rangtasvir kafedrası
professori **R.A.Xudoyberganov**

Respublika rassomlik kollejining rangtasvir kafedrası
o'qituvchisi, O'zbekiston Badiiy Akademiyasining kumush
medali sovrindori **Z.Islomshikov.**

KIRISH

Kelajakda O'zbekiston yuksak darajada taraqqiy etgan iqtisodi bilangina emas, balki bilimdon, ma'naviy jihatdan yetuk, qobiliyatli va irodali farzandlari bilan jahonni qoyil qilishi lozim.

ISLOM KARIMOV

Hozirgi kunda milliy ma'naviyatimiz rivojini tasviriy san'atsiz tasavvur etib bo'lmaydi. O'zbek rasomlarining hozirgi kunda samarali ijod qilib, yangi-yangi yutuqlarni qo'lga kiritayotgani, bu sohaga ko'plab yosh iste'dod egalari kirib kelayotgani uning ravnaqi va istiqbolidan dalolat beradi.

Barkamol avlodni tarbiyalash insoniyatning xamishalik orzusi bo'lib kelagan. Biroq dunyo halqlarining barchasi ham bunday orzularga yetishavermagan. Bunday orzudagi insonlar azaliy ma'rifatga mansub bo'lgan, yurtlarning donishmandlari, eng mo'tabar ziyolilari hisoblanganlar.

Yosh ijodkorlarni tarbiyalash bo'yicha zarur nazariy va o'quv-uslubiy bazani shakllantirish, bugungi kun talablariga javob beradigan mutaxassislarni tayyorlash yuzasidan amaliy ishlarni keng yo'lga qo'yish va bu muammolarni yechish imkonini berishi shubhasizdir.

Milliy san'atimizga bo'lgan ehtiyoj va o'sib kelayotgan yosh iste'dodlarni tarbiyalash, ularni voyaga yetkazish shu kunining dolzarb masalalaridan biridir. Bu ahvolni tubdan o'zgartirish uchun yuksak badiiy

mahorat bilan bir qatorda milliy tafakkur va salohiyatga ega bo'lgan iste'dodli yoshlarni tarbiyalash, ularni qo'llab-quvvatlash masalasiga alohida e'tibor qaratmog'imiz lozim. San'at va madaniyatdek qudratli kuch orqali inson qalbiga yo'l topish haqida so'z yuritar ekanmiz, har bir iste'dod egasi o'ziga xos bir olam ekanligini, shu sababli ijod ahlini boshqarishga urinish mumkin emasligini unutmashimiz kerak.

O'zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ta'kidlab o'tilganidek, talaba va o'quvchilar, o'qituvchilar hamda yosh rassomlar uchun qo'llanmalarni yaratish asosiy maqsadlarimizdan biri bo'lmog'i lozim.

Tasviriy san'at sohasi ijodkordan katta bilim va mahoratni talab qiladi. Bilamizki, tasviriy san'atda juda ko'p yo'nalishlar mavjud bo'lib, mazkur qo'llanma tasviriy san'atning asosiy poydevori bo'lgan chizmatasvir, uning turlari bilan tanishtiriladi. Chizmatasvirda perspektivaning qo'llanilishi, komponovka (qog'ozga joylash), proporsiya (o'lchamlar), konstruktiv qurish, tusda ishlash, shtrixlar bilan ishlash, chizmatasvir texnologiyalari, qog'oz, qalam, ko'mir, sous, sangina, retushlar, detallar ustida ishlash haqida umumiy tushunchalar berib boriladi .

Tasviriy san'at insoniyat tarixida juda katta ahamiyatga ega ekanligini yaxshi bilamiz. Insoniyat paydo bo'libdiki, uning hayotida tasviriy san'atning ilk belgilari namoyon bo'lgan. Uzoq o'tmishda odamlar tog'u-toshlarga ilk suratlarni chiza boshlaganlar. Bunda ular asosan hayvonlarni, qushlarni, odamlarni va ko'pincha ovchilikka bag'ishlangan lavhalarni tasvirlashgan. Biz bilamizki, chizmatasvir nafaqat tasviriy san'atning, balki barcha turdagi, arxitektura sohasi bo'ladimi yoki dizayn sohasi bo'ladimi, ushbu

sohalarning asosiy negizi bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun ham chizmatasvir barcha tasvirlarning asosi, ya'ni poydevoridir.

Shu bilan birga ushbu qo'llanmada hozirgi zamon tasviriy san'atida chizmatasvirlarni yaratish texnikasi va ulardan to'g'ri foydalanish haqidagi qonun va qoidalar to'g'risida ma'lumotlar berilgan. Bundan tashqari, qo'llanmada gipsdan ishlangan geometrik jismlar, odam yuzining qismlari, antik davr odamlari haykallarining namunalari ham o'z aksini topgan. Bu kabi namunalar orqali chizish sir-asrorlarini o'rgatish, tasviriy san'atga qiziqtirish orqali barkamol avlodni tarbiyalash ushbu qo'llanmaning asosiy maqsadi hisoblanadi.

CHIZMATASVIR HAQIDA MA'LUMOT

Chizmatasvir asosan kontur chiziqlar va shtrixlar yordamida qo'lda bajariladigan grafik tasvir sirasiga kiradi. Chizmatasvir tasviriy san'atda plastik yechimlar, tuslar, yorug' va soyalar yordamida bajariladi. U asosan bir rangda ba'zi hollarda ikki yoki uch rangda ham bajarilishi mumkin.

Tasviriy san'atda chizmatasvir grafitli qalam orqali shtrixlar berish yordamida amalga oshiriladi. Chizmatasvirlar asosan ilmiy-ko'rgazmali, amaliy, badiiy va texnik xarakterda bo'lib, tasviriy san'atda keng qo'llaniladi.

Chizmatasvir rangtasvir asarlarini yaratishda, boshlang'ich bosqichni va unda tasvirlanayotgan predmetlarning tashqi shaklini, hajmini hamda tasvirlanayotgan predmetlarning perspektivasi va bo'shliqdagi joylashuvini tasvirlashda asosiy rol o'ynaydi.

Chizmatasvir mustaqil holda badiiy ijodiyotda grafika yoʻnalishining asosini tashkil etadi. Chizmatasvir orqali tasviriy sanʼatda grafikaning boshqa turlari qatorida gravyura, litografiya va shunga oʻxshash koʻplab turlari ham rivojlangan.

Chizmatasvir chizish uslublari ishlanishiga qarab turli koʻrinishlarda boʻladi. Bular chizmatasvir mavzusiga, janriga, texnik xarakteriga va bajarilishiga qarab bir-biridan farqlanadi. Chizmatasvirdan yuqorida aytib oʻtganimizdek, dastgohli rangtasvir, grafika, haykaltaroshlik asarlarida ham foydalaniladi. Yordamchi chizmatasvir, nabroskalar, etyudlar, eskizlar tasviriy sanʼatda badiiy qiymatga egadir. Chizmatasvir arxitektura koʻrinishlarini tasvirlashda ham asosiy rol oʻynaydi. Chizmatasvirni bajarish texnologiyalari boʻyicha ular «quruq» va «suyuq» boʻyoqli koʻrinishlardan iborat boʻladi.

Qadimda chizmatasvirning bunday «quruq» turi bilan ishlashda asosan koʻmirdan (ugol) foydalanilgan. Uygʻonish davri chizmatasvirida koʻmirdan tashqari Italiya qalami (qora boʻr) va sangina (qizil boʻr) kabi chizish ashyolari paydo boʻla boshlagan. XVI asrdan boshlab chizmatasvirda grafitdan, XVIII asr oxiriga kelib zamonaviy koʻrinishdagi usti yogʻoch qoplamlar bilan qoplangan qalamlardan foydalanila boshlandi. Suyuq boʻyoqli chizmatasvirlar esa asosan perolar yordamida ishlangan.

Bunday perolar qush patlaridan, temirdan va h.k. yasalgan. Perolardan tashqari chizmatasvirlar kistlar yordamida ham bajarilgan. Perolarda bajarilgan chizmatasvirlar esa koʻpincha tush, bistr, sepiya va siyohlar yordamida tasvirlangan.

Chizmatasvirda ishlatiladigan qogʻoz ashyolar turli koʻrinishlarga ega boʻlgan. Qadimda chizmatasvir

ishlashda papirus, O'rta asrlarda esa pergament, keyinchalik esa maxsus tayyorlangan qog'oz ashyolardan foydalanilgan. Uyg'onish davridan boshlab chizmatasvirni ishlashda Xitoyda ixtiro qilingan qog'ozlar ishlatila boshlangan. Bu qog'ozlar Yevropaga X–XII asrlarda kirib kelgan. Qadimda chizmatasvir ishlashdan oldin qog'ozlar yuza qismiga maxsus qoplamalar surtilgan va turli ranglar yordamida bo'yalgan. Bu kabi rangli qog'ozlarga asosan Italiya qalamlari, ko'mirlar yordamida ishlanib, so'ng yorug' tomonlari oq bo'r yoki oq bo'yoqlar orqali bo'rttirilgan.

Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, chizmatasvir tasviriy san'atning ilk ko'rinishlaridan biri hisoblanadi. Qadimgi dunyo san'atida chizmatasvir tog'u toshlarga va g'orlarga ishlangan bo'lib, ular hozirgi chizmatasvir namunalarning ajralmas bir qismi hisoblanadi. Bunday san'at asarlari asosan toshlarga, suyaklarga, loylarga turli mavzudagi ov sahnalari, qushlar, hayvonlar, turli mavjudotlar va odamlarning tasvirlari uchli asbob yordamida tirnash orqali tasvirlangan.

O'rta asrlarda chizmatasvir ko'pincha arxitektura va ularning detallari hamda mahobatli, konturli tasvirlarini chizishda keng qo'llanilgan. Chizmatasvir asosan natura ishlash jarayonida rivojlanib boradi. Es-kizlar, nabroskalar, qoralamalar, etyudlari tasvirlash barobarida chizmatasvirning asosiy janrlari shakllanib boradi. Bular tarixiy janr kompozitsiyalari, manzara, portret va shunga o'xshash yo'nalishlardir. XV asrning ilk Uyg'onish davrida Leonardo da Vinchi, Rafael Santi, Mikelanjelo, Adel Sarto kabi buyuk va mashhur rassomlar chizmatasvir va rangtasvir janridagi ko'plab asarlarni meros qilib qoldirganlar.

Bugungi kunda o'zbek rassomlari ham tasviriy

san'atning chizmatasvir yo'nalishi bo'yicha samarali ijod qilib kelmoqdalar. B. Jalolov, J. Umarbekov, A. Ikromjonov, A. Mirzaev, A. Nur, S. Raxmetov, R. Xudayberganov, S. Abdullaev kabi rassomlar shular jumlasidandir.

CHIZMATASVIR QOG'OZLARI HAQIDA

Chizmatasvirni chizishdan oldin unga to'g'ri keladigan qog'ozni tanlash zarur. Tez bajariladigan nabroska va qoralamalarni chizish uchun katta o'lchamdagi qog'ozlar shart emas. Ularni chizishda oddiy albomdan ham foydalansa bo'ladi. Katta o'lchamdagi va uzoq muddatli chizmatasvirlar uchun albatta «vatman», «yarim vatman», hozirgi davrda esa «goznak» qog'ozlaridan foydalaniladi. Buning uchun avvalo qog'ozni planshetga tortish kerak bo'ladi. Shoshilinch paytlarda qog'ozni knopka yordamida planshetga mahkamlab ishlash ham mumkin, ammo bu yaxshi samara bermaydi. Shuning uchun qog'ozni oldin suv bilan yaxshilab ho'llab, qog'oz o'ziga kerakli suvni shimib olgach, uni planshetga chekkalarini bukkan holda, knopkalar yoki PVA yelimi bilan yopishtirish mumkin. Buning uchun qog'ozni tortishdan oldin planshet o'lchamidan bir oz kattaroq qilib kesib olinadi. Undan so'ng qog'oz tortilgan planshetni quritishimiz lozim. Bunday holda planshetni pechka oldiga yoki quyosh nurlari tikka tushayotgan joyga qo'yish mumkin emas, chunki ortiqcha issiqlikdan qog'oz tez quriydi. Natijada planshetga tortilgan qog'oz burchaklari qattiq tortilib, to'lqinsimon bo'lib qoladi. Bu esa chizish jarayonida bir muncha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Bunday ahvol yuzaga kelmasligi uchun qog'ozni

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/uz/asar/930> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/930> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно
найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/930>